

A MAGYARORSZÁGON TALÁLT ELSŐ TRILOBITA.

ILLÉS VILMOS-tól.*

Mikor ezt a kis trilobita-töredékek itt röviden leirom, nem azért teszem, mintha annak bárminő fontosságot tulajdonítanék. De miután az eddig ismertetett trilobita-fajok száma már jóval meghaladta a másfélezret a nélkül, hogy hazánkban, hol pedig a paleozoikus képződmények szintén elég terjedelmes területet foglalnak el, csak egyet is találtak volna, feltettem, hogy ez a leletem némi érdeklődést fog kelteni.

A kizáróan a paleozói rétegekre utalt trilobiták virágzásuk tetőpontját a silurban érték el, melynek rétegei nálunk nincsenek meg. De a többi paleozoi rétegek faunája is nagyon szegényes hazánkban és így nem lehet csodálni, hogy trilobitát idáig nálunk még nem találtak.

Ezt az első és idáig egyetlen példányt Dobsinán a Birkelnbergre felvezető út mentén carbon-kori crinoidás fekete mészkőben találtam egy lima társaságában. A mészkő közelebbi kora még nem ismeretes. Ennek meghatározása talán azoknak a kövületeknek segélyével fog megtörténhetni, melyeket KOCH ANTAL dr. egyetemi tanár úr volt szives meghatározás végett nekem átadni. Érdekes, hogy ebből a mészkőből származó, ha nem is épen erről a helyről, de innen nem messziről való trilobitákat már régebben említenek. Dr. KISS ANTAL 1858-ban keltezett értekezésében** ugyanis a következőket mondja: «A Spuntennél egy völgyecskében a Gölnicz vize felé a mészkő sötétszürke színű kemény tűzkő kinézésű, déli dőlésű s hüvelyk vastagságú rétegekből áll; lencse nagyságú két teknyős kagyló lenyomásait látni bennök, alantabb gyantásos (bitumenes) kinézést, fekete színt vesz fel és a trilobitáknak számnélküli fehér vagy barnasárga töredékeivel annyira megtelik, hogy szenesedett, igen kemény szőlőtörkölylepenyhez hasonlít. Ezen kövesült tengeri rákfaj egészen ép egyéneit itt ugyan találni nem tudtam, csak a testnek kiálló középgerinczét, szintúgy a baloldali bordák nagy számmal összevissza hányva tisztán kivehetők; különösen számos, mindenféle és minden új hasítás felületen a fejek lenyomatai azt hiszem *Trilobites Derbyensistől* származnak, egy *Calymene* nyomot is láttam.» ANDRIAN FERDINÁND*** báró azonban, ki

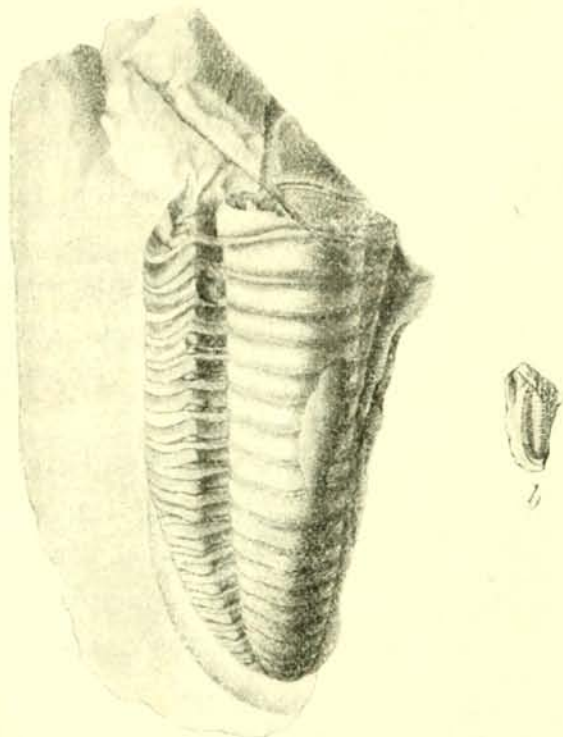
* Előadta a Földtani Társulat 1902 május hó 7.-én tartott szakülésén.

** Kézirat. Másolata GESELL SÁNDOR m. kir. főbányatanácsos úr birtokában.

*** Bericht über die Uebersichts-Aufnahmen stb. Jahrbuch der k. k. geol. Reichsanstalt. 1859. X. k. 554. old.

többször hivatkozik Dr. Kiss A. munkájára, azt mondja, hogy a szerves maradványok túlnyomó része crinoideák különböző testrészeitől valók és hogy lehetetlennek tetszik előtte azokban trilobitát, vagy épen egy határozott fajt felismerni, a minthogy a számos brachiopoda-töredék sem határozható meg.

A szóban forgó kövület, sajnos, szintén elég hiányos. Hiányzik

Griffithides Dobsinensis, n. sp.

a) erősen nagyítva, b) term. nagyság.

nevezetesen a fejpajzs nagyobb része, a törzsnek (thorax) és farkpajzsnak jobb oldala. E két utóbbi jól rekonstruálható, a fejpajzs már kevésbé, de mégis annyira, hogy a *Griffithides* PORTLOCK alnemhez való tartozása elég bizonyossággal megállapítható.

Összehasonlítva az eddig ismertett külföldi trilobitákkal, hasonlóknak találjuk GEMMELLARO * *Griffithides verrucosus* nevű fajához. Nevezetesen a farkpajzs kerületének alakja, hosszának és szélességének egymáshoz való viszonya, a tengely gyűrűinek száma teljesen egyező. A fejpajzs azonban, melyen a Gemmerallo fajt jellemző széles nyakbarázda (sulcus occipitalis) hiányzik, inkább a *Griffithides* (Phillipsia) *senimiferus* PHILLIPS ** fajra emlékeztet.

Mindkettő különbözik végre magasságában, valamint pleurainak és a farkpajzs bordáinak alakjában. Miután egyetlen leirt és a rendelkezésemre állott irodalomban feltalálható más fajjal sem sikerült összeegyeztetnem, *Griffithides Dobsinensis* néven új fajként írom le és a következőkben adom rövid jellemzését.

Egészében tekintve, testének kerülete megnyúlt, tojásdad alakú lehetett.

* GAETANO GIORGIO GEMMELLARO: *Crostacei dei calcari con fusulina* stb. in Sicilia. 1890. 12. old. II. t. 6—12. képv. Memoria estralla dal Tomo VIII. Serie III. No I. della Società Italiana delle Scienze (detta dei XL.)

** JOHN PHILLIPS: *Illustrations of the Geology of Yorkshire* 1836. és HENRY WOODWARD: *A monograph of the British Carboniferous Trilobites* 1883—1884. (The Palaeontographical Society).

Ez utóbbi munkában a többi idevágó irodalom is fellelhető.

A fejpajzból, mint már említettem, csak az annulus occipitalis és a glabella egy kis része van meg, ezekből azonban, a thoraxot és pygidiumot is figyelembe véve, példányunknak a *Griffithides* * alnemhez való tartozása elég bizonyossággal határozható meg.

A glabella nagy és körtealakú. A phillipsiaknál meglévő kurta oldalbarázdák hiányzanak. Nem észlelhetők a glabellától elválasztott basális lóbák sem, mert a kövület a hátulsó oldalbarázda helyén — mely a basális lóbát a glabella felől határolja — meghasadt és megrongálódott. Annyi azonban mégis látható, hogy eredetileg meg voltak. A nyakgyűrű, melyet a glabellától meglehetősen széles nyakbarázda választ el, széles és domború.

A thorax, melyet kilencz segmentum alkot, egészben véve összenyomott. Az élesen határolt és parabolás keresztshelvényű tengely valamivel szélesebb a törzs egyes szárnyainál, egyes gyűrűi pedig fent kissé előrehajlók, még pedig elől inkább, mint hátul. A pleurák alsó és felső részei egy — elül a 90° -t megközelítő, hátul valamivel nagyobb szöveget képeznek. Az így keletkezett taraj két jól meghatározott részre osztja az egyes pleurákat és ezzel a törzs mindkét szárnyát, valamint jellemző alakot ad az egész testnek is. A pleurák felső részében egy mély barázda van, mely a tengely mellett a legszélesebb és a legmélyebb, a térden pedig, a hol kiékel, kissé hátra is hajlik. Ez a barázda a pleurák felső ágát két részre osztja. Az elülső ág, mely a tengely irányára merőlegesen áll, szélesebb és magasabb és a térden alul fokozatosan megvastagodik. A hátulsó ág a pleurák térd alatti részének felső, körülbelül $\frac{2}{5}$ részén még látható. A térden alul a pleurák hátra, majd előre hajolnak és az így keletkezett öböl melső szélén laposak, mi az állat begöngyölődését segítette elő.

A farkpajzs kerülete közel félkör alakú, nagyon domború, szélessége úgy aránylik hosszúságához, mint 7 : 5. Peremét széles szegély veszi körül, mely elül keskenyebb és meredekebb, mint hátul. A parabolás keresztmetszetű tengely hátra felé egyenletesen keskenyedve hirtelen végződik a szegélynél. A tengelyen tíz gyűrű van, melyek fent hátrahajlanak. Az egyes gyűrűk hátul hirtelenebbül emelkednek ki, mint elül, miért is úgy tetszik, mintha zsindelyszerűen fednék a hátsókat. A gyűrűk különben a szegély felé, különösen a tengely oldalain, mindinkább elmosódnak. Az oldalkarélyokon, melyek elül domborúbbak, mint hátul, hét borda van. Az első bordának nemcsak felső, hanem alsó részén is egy-egy barázda van, hasonlóan, mint a pleurák felső részénél, mely a bordákat fent is, lent is 2—2 villaszerűen eloszló, de különösen fent a tengely közelében

* PORTLOCK: Geol. Rep. Londonderry 1848. p. 310.

ANTHONY W. VOGDES: The Genera and Species of North American carboniferous Trilobites. Annals of the New-York Academy of Sciences Vol IV. stb.

nem annyira elágazó részre osztja. Az elülső szélesebb és magasabb ág a tengelytől egyenlő szélességgel és magassággal lefelé haladva, a tarajon hátra felé kiszélesedik, majd ismét megkeskenyedve húzódik a szegély felé. Miután a bordákon levő barázdák a tarajon megszűnnek, ezen a két ágat csak az különbözteti meg, hogy a hátsó alacsonyabb. Hátra felé haladva, a barázdák fokozatosan eltűnnek, míg az utolsó bordák már ormó alakúak.

A bordák nem szűnnek meg teljesen a szegély mellett, hanem alig észrevehetően lehúzódnak körülbelül a szegély közepéig, minélfogva a szegély — de csak bizonyos irányból tekintve — hosszúságára rézsutosan vonalozottnak látszik. Kivétel az első borda, melynek elülső vastagabb ága még szabad, vékonyabb ága azonban már ennek is bele esik a szegélybe, de jobban kiemelkedik belőle, mint a többi.

A MH. FÖLDTANI TÁRSULAT TÁRSAS KIRÁNDULÁSA
A SZEPESI SZIRTEKHEZ, VALAMINT A MAGAS TÁTRÁBA
1902 SZEPTEMBER 6.—13.-IG.

Uti napló. Irta dr. SCHAFARZIK FERENCZ.*

A *mh. Földtani Társulat* társas kirándulása az idén a szepesi szirtek területére és a Magas Tátrába irányult. Remek szép része mind a kettő a szebbnél szebb vidékekkel oly pazarul megáldott felvidékünknek! Kezdetben többen jelentkeztek volt erre a kirándulásra a társulat tagjai közül, indulás előtt azonban néhányan lemondottak, úgy hogy mindössze hatan maradtunk, még pedig: dr. KADIĆ OTTOKÁR, dr. PÁLFY MÓR, dr. POSEWITZ TIVADAR, SCHAFFER ANTAL, dr. SCHAFARZIK FERENCZ és TIMKÓ IMRE. Mi kevesen azonban, kik szerencsések voltunk a napirendre tűzött kirándulásban részt vehetni, utólag abban a véleményben egyeztünk meg, hogy daczára annak, hogy az idén ismeretlenebb vidékre jutottunk, hol kalauz nem vezetett bennünket, daczára annak, hogy közben kedvezőtlen esős időben is volt részünk, mégis nagyon érdemes volt, hogy az — egyikünknek kivételével — előttünk még ismeretlen híres kárpáti mészszirteket és szirtvonulatokat, és azoknak általánosságban geologiai viszonyait tanulmányozzuk, valamint hogy azután az impozáns, zord s mégis annyira kedves, mert könnyen hozzáférhető Tátrát meglátogassuk.

Szeptember 6-án két különböző vonattal Budapestről elutazva másnap reggel, azaz

* Felolvasta a Földtani Társulat 1902 november hó 5.-én tartott szakülésén.